

Fællesskabsmålingen 2025

– Veje ind og ud af social eksklusion

Hovedresultater

Hovedresultater

I denne rapport præsenteres resultaterne af en undersøgelse, der belyser, hvilke livsomstændigheder der ligger bag øget eller mindsket social eksklusion. Undersøgelsen har taget udgangspunkt i et fund fra Fællesskabsmålingen 2022, der viste, at mens befolkningen generelt kunne inddeles i tre hovedgrupper (majoritetsgruppen, risikogruppen og eksklusionsgruppen), der tilsammen aftegner et spektrum fra lav til høj grad af social eksklusion, var der også en del personer, der havde bevæget sig mellem hovedgrupperne over en 5-årig periode fra 2017 til 2022. Disse resultater pegede på, at menneskers sociale position langt fra er statisk, men at der for mange menneskers vedkommende tværtimod er en betydelig dynamik gennem et livsforløb i forhold til risikoen for social eksklusion. Der er således både mennesker, der i løbet af en periode i deres liv oplever øget eksklusion, mens der også er mennesker, der bevæger sig fra en mere ekskluderet til en mindre ekskluderet position. I denne undersøgelse belyser vi, hvad der ligger bag sådanne bevægelser.

For at belyse denne problemstilling har vi gennemført kvalitative interviews med 69 personer, der er udvalgt blandt respondenter fra Fællesskabsmålingen, og som ud fra deres svarmønstre i spørgeskemaet i hhv. 2017 og 2022 havde bevæget sig i retning af en enten større eller mindre grad af social eksklusion. Gennem interviewene har vi afdækket, hvilke forhold og livsomstændigheder, interviewpersonerne selv oplever har haft væsentlig betydning for disse bevægelser.

Fakta om undersøgelsen

Undersøgelse af bevægelser i retning af øget eller mindsket eksklusion gennem en periode i menneskers liv.

- Udgangspunkt i resultater fra Fællesskabsmålingen 2022
- Kvalitative interviews med 69 interviewpersoner, der deltog i Fællesskabsmålingens panelundersøgelse
- Analyser af kvantitative spørgeskemadata fra Fællesskabsmålingen suppleret med registerdata.

De kvalitative analyser er i undersøgelsen suppleret af kvantitative analyser af data fra Fællesskabsmålingen 2022, der belyser sammenhænge mellem forskellige livsomstændigheder – fx helbredsforhold og arbejdsmarkedstilknytning – og aspekter af social eksklusion målt ud fra Fællesskabsmålingens indikatorer.

Langvarige udfordringer gennem et livsforløb

Interviewpersonerne fortæller om mange forskellige forhold og omstændigheder, der har bragt forandring – til det bedre eller til det værre – i deres liv. De har sjældent enkle forklaringer på, hvorfor livet har udviklet sig i den ene

eller anden retning. Ofte skyldes det et komplekst samspil af omstændigheder, og i mange tilfælde er der tale om forhold, der rækker langt tilbage i livet.

Størstedelen af interviewpersonerne fortæller om helbredsmæssige og sociale problematikker, der ofte har udviklet sig over store dele af deres livsforløb. Mange har psykiske lidelser og psykiske vanskeligheder, der for manges vedkommende rækker tilbage til opvæksten og ungdomsårene. For andre har psykiske lidelser og problemer udviklet sig i løbet af voksenlivet. En del interviewpersoner har også udviklet misbrugsproblemer. For nogle interviewpersoner har livet båret præg af langvarig udsathed, der både omfatter psykiske problemer, misbrugsproblemer, fysiske helbredsproblemer og perioder med hjemløshed, ligesom enkelte interviewpersoner har haft perioder i deres liv med kriminalitet.

Der er også en gruppe af interviewpersoner, hvor de udfordringer og forandringer, der er sket i deres liv, primært kan tilskrives fysiske helbredsproblematikker. En del interviewpersoner har været ude for alvorlige ulykker, som har haft en livsforandrende karakter. Andre er blevet ramt af livstruende fysisk sygdom eller har kroniske fysiske lidelser.

De psykiske og fysiske helbredsproblemer har generelt haft en stor indvirkning på andre områder af interviewpersonernes liv, herunder særligt tilknytningen til arbejdsmarkedet, hvor mange står uden for arbejdsmarkedet eller har kæmpet for at opnå eller bevare en tilknytning til arbejdsmarkedet. Mange interviewpersoner har haft perioder på kontanthjælp, og en del er blevet tilkendt førtidspension eller fleksjob pga. helbredsmæssige udfordringer. For mange interviewpersoner væver de forskellige problematikker sig ind i hinanden, ligesom sociale begivenheder i livet som fx en skilsmisse for nogle har været med til at accelerere udfordringerne.

Ud over egne problematikker og udfordringer er der også en gruppe interviewpersoner, hvor de forandringer, de beskriver i deres liv, primært har karakter af pårørendeproblematikker, hvor de selv står som pårørende til familiemedlemmer, der er ramt af sygdom. Det er fx interviewpersonernes ægtefælle eller en af deres forældre, der er ramt af livstruende sygdom, ligesom der også er interviewpersoner, der har børn med psykiske lidelser. Det har ofte haft en stor indvirkning også på deres eget liv, fx at de ikke har kunnet passe deres arbejde eller selv har udviklet depression. Det kan også være vanskeligt at vedligeholde sine sociale relationer, når ressourcerne skal bruges på at tage sig af syge familiemedlemmer.

For nogle interviewpersoner er det svært at finde håb for fremtiden. Det er mennesker, der gennem deres liv er blevet stadig mere socialt isolerede og ensomme.

Bevægelser i retning af en forbedring af livssituationen

Mens de fleste interviewpersoner har oplevet langvarige udfordringer igennem store dele af deres liv, er der også en betydelig del interviewpersoner, som på trods af vanskelige omstændigheder i deres liv har oplevet forskellige former for vendepunkter, og som på forskellig vis har oplevet en forbedring af deres livssituation.

Det er fx interviewpersoner, som på et tidspunkt har oplevet en bedring i forhold til deres helbredsproblematikker, fx at psykiatrisk behandling har skabt en bedring i deres psykiske tilstand, eller at forskellige former for behandling har lindret deres fysiske helbredsproblemer. På trods af svære opvækstforhold og psykiske udfordringer i ungdomsårene er nogle af disse interviewpersoner lykkedes med at få en uddannelse og at få fodfæste på arbejdsmarkedet, hvilket har skabt en afgørende forandring i deres liv. Andre har med tiden lært at leve med deres psykiske eller fysiske udfordringer og indrettet og tilpasset hverdagslivet til deres funktionsevne.

For andre interviewpersoner hænger den oplevede forbedring i deres liv sammen med en afklaring af deres arbejdsevne, hvor de efter mange år uden for arbejdsmarkedet på kontanthjælp og langvarige og opslidende forløb i beskæftigelsessystemet har fået tilkendt en førtidspension eller et fleksjob. Overgangen fra ikke at være i kontrol, men underlagt beskæftigelsessystemets vilkår og samtidig føle sig økonomisk udsat, til pludselig at kunne bestemme mere selv samt at få en bedre økonomi, har givet dem en følelse af lettelse og mere ro i forhold til at håndtere deres øvrige problematikker. Det har for nogle interviewpersoner givet fornyet overskud til fx at deltage i sociale aktiviteter i lokalsamfundet, som giver mening i hverdagen og en følelse af at indgå i et fællesskab.

De fleste interviewpersoner, der har opnået forbedringer i deres samlede livssituation, viser tegn på, at de med tiden har udviklet en form for modstandskraft og evne til at leve med og håndtere de udfordringer, der fx følger med en psykisk lidelse eller alvorlige fysiske helbredsproblemer. Det er ofte sket i samspil med en form for indre drivkraft og hjælp ude fra, fx i form af relevant behandling og støtte fra velfærdssystemets indsatser, og at de har haft evne til at gøre brug af den indsigt og de redskaber, de har fået som led i behandlingen. Disse resultater ligger på linje med viden fra resiliensforskningen om, at menneskers modstandskraft kan udvikles dynamisk gennem et livsforløb, og at dette sker i et samspil mellem både indre og ydre omstændigheder.

Mange har et begrænset socialt netværk og oplever ensomhed

For mange interviewpersoner har deres helbredsproblemer haft stor indvirkning på deres sociale netværk og relationer. De beretter om et begrænset socialt netværk med forholdsvis få relationer, ligesom mange føler sig ensomme. Det gælder i

særdeleshed mange af de interviewpersoner, der har psykiske helbredsproblemer, og som pga. de psykiske udfordringer har vanskeligt ved at skabe og opretholde sociale relationer. I den sammenhæng peger de kvantitative analyser baseret på data fra Fællesskabsmålingen på en markant overrepræsentation af ensomhed blandt mennesker med psykiske helbredsproblemer.

Der er også en del interviewpersoner med fysiske helbredsproblemer, som mangler overskud til at deltage i sociale aktiviteter, og nogle oplever, at deres sociale netværk er blevet mere indskrænket med tiden. Nogle interviewpersoner har oplevet en tiltagende social isolation gennem deres liv, hvilket særligt er tilfældet blandt dem med både fysiske og psykiske helbredsproblemer. Også andre forhold spiller ind, og der er fx interviewpersoner, der ikke er lykkedes med at finde en partner og stifte familie, og som oplever, at livets muligheder svinder ind, som alderen skrider frem.

Velfærdssystemets indsatser spiller en afgørende rolle i forhold til at modvirke eksklusion

Fælles for mange af de interviewpersoner, der på trods af væsentlige udfordringer har oplevet positive forandringer i deres liv, er, at de på et tidspunkt har fået en afgørende hjælp gennem velfærdssystemets indsatser. Det gælder bl.a. nogle af de interviewpersoner, der allerede i opvæksten og ungdomsårene kæmpede med psykiske lidelser og vanskeligheder, men som fx gennem behandlingsforløb i psykiatrien har opnået en bedring i deres psykiske tilstand og som efterfølgende er lykkedes med at gennemføre en uddannelse og få fodfæste på arbejdsmarkedet. Der er også eksempler på interviewpersoner, der har gennemgået en vellykket behandling for et misbrugsproblem, eller som har fået afgørende hjælp fra en kommunal familievejleder til at håndtere deres børns psykiske lidelser. Fælles for disse interviewpersoner er, at de har fået hjælp fra kompetente fagpersoner, der har været i stand til at forstå deres problematikker og give dem en relevant og specialiseret hjælp, samtidig med at interviewpersonerne har følt sig mødt på en ordentlig måde.

Der er dog også en del interviewpersoner, der fortæller om dårlige erfaringer fra mødet med velfærdssystemet, fx at de har følt sig talt ned til og har haft vanskeligt ved at få den hjælp, de har haft behov for. Der er særligt en del interviewpersoner, der har dårlige erfaringer fra langvarige forløb i beskæftigelsessystemet, som de i mange tilfælde har oplevet som opslidende. Flere fortæller desuden om udfordringer med at få den rette støtte og hjælp i andre dele af velfærdssystemet, hvor det i flere tilfælde har haft alvorlige negative konsekvenser og forstærket et eksklusionsforløb, fx hos interviewpersoner, der på et tidspunkt har mistet deres bolig og er kommet ud i hjemløshed.

Civilsamfundets tilbud giver mulighed for at deltage i aktiviteter og fællesskaber i hverdagen

Civilsamfundets indsatser og tilbud spiller også en vigtig rolle i forhold til at modvirke social eksklusion. En del interviewpersoner har opsøgt og deltager i forskellige former for aktiviteter og tilbud i regi af civilsamfundet. Disse aktiviteter spænder vidt over fx beboeraktiviteter, sociale aktiviteter, selvhjælpsgrupper og patientforeninger, ligesom nogle interviewpersoner har engageret sig i frivilligt arbejde. For mange interviewpersoner spiller sådanne tilbud en væsentlig rolle i forhold til at indgå i meningsfulde og sociale aktiviteter i hverdagen, der er med til at modvirke isolation og ensomhed.

Mange har tillid, men andre har mistillid

Undersøgelsen har også afdækket interviewpersonernes oplevelser af tillid – til andre mennesker, til velfærdssystemet og til demokratiet – og hvordan de erfaringer, interviewpersonerne har med sig i deres liv, er med til at forme følelser af tillid eller mistillid og deres oplevelse af at være en del af samfundet eller at stå uden for. Mange interviewpersoner giver udtryk for, at de oplever tillid på forskellige områder, men der er også interviewpersoner, der ikke føler sig som en del af samfundet, og som har mistillid til velfærdssystemet, politiske beslutningstagere og i nogle tilfælde også til demokratiet. Det er i den sammenhæng også tydeligt, hvordan deres egne erfaringer og oplevelser af eksklusion i deres liv og af den hjælp, de har fået – eller ikke har fået – er med til at forme deres oplevelse af tillid.

En del interviewpersoner giver udtryk for tillid til velfærdssystemet på trods af de fejl og mangler, de selv har oplevet, og en del fremhæver værdien af at leve i et land, hvor man kan få hjælp til alvorlige problemer i sit liv. Disse interviewpersoner giver også udtryk for en grundlæggende tillid til demokratiet, selvom nogle kritiserer politikerne for ikke altid at have fokus på væsentlige problemer.

Der er dog også en del interviewpersoner, der giver udtryk for mistillid. En del udtrykker mistillid til velfærdssystemet, der ofte bunder i egne erfaringer med ikke at have modtaget den hjælp, de havde behov for. Der er også en del, der giver udtryk for mistillid til politikere – og i nogle tilfælde også til demokratiet. Blandt dem, som udtrykker størst mistillid til politikere og det politiske system, er der bl.a. en oplevelse af, at beslutningstagerne ikke tager ordentligt vare på sårbare og udsatte grupper i samfundet.

Konklusion

Undersøgelsen viser, hvordan alvorlige helbreds-mæssige problematikker kan have vidtrækkende konsekvenser og skubbe mennesker i retning af øget social

eksklusion i deres liv. Både fysiske og psykiske helbredsproblemer har en stor indvirkning på tilknytningen til arbejdsmarkedet med usikkerhed omkring forsørgelsesgrundlaget til følge, ligesom de helbredsmæssige problematikker også har omfattende konsekvenser i forhold til sociale relationer og netværk og risikoen for social isolation og ensomhed.

Samtidig viser undersøgelsen, hvordan både velfærdssystemet og civilsamfundet spiller en afgørende rolle i forhold til at modvirke social eksklusion og de forhold, der ligger bag. Det at få den rette hjælp af kvalificerede fagprofessionelle og at blive mødt på en ligeværdig måde med forståelse og respekt er med til at modvirke social eksklusion og skaber mulighed for, at der kan opstå vendepunkter med bedring og lindring, og hvor livet kan begynde at bevæge sig i den rigtig retning igen.

Undersøgelsen viser også, at social eksklusion og oplevelsen af ikke at få tilstrækkelig hjælp og støtte fra det omgivende samfund kan sætte sig i følelser af mistillid til både velfærdssystemet, beslutningstagerne og demokratiet. Vigtigheden af at modvirke social eksklusion handler således både om det enkelte menneskes liv og velvære og spiller samtidig en vigtig rolle i forhold til at bevare tilliden og sammenhængskraften i samfundet.

Sammenfattende har undersøgelsen tre hovedkonklusioner

■ Helbredet påvirker hele livssituationen

Mange interviewpersoner har alvorlige problemer med det fysiske og psykiske helbred, som har vidtrækkende konsekvenser for deres liv. Helbredsproblemerne påvirker både deres tilknytning til arbejdsmarkedet og deres sociale relationer – og øger risikoen for at føle sig ensom og socialt isoleret. Det gælder særligt for mennesker, der kæmper med psykiske lidelser eller udfordringer. I interviewene finder vi dog også eksempler på mennesker, der trods meget svære vilkår har opbygget et liv med fx uddannelse og job, som de er glade for. De fortæller ofte om behandlingsforløb og andre relevante indsatser, der har gjort en forskel for dem.

■ Velfærdssystemet og civilsamfundet spiller en afgørende rolle for at modvirke social eksklusion

Velfærdssystemets og civilsamfundets indsatser spiller en central rolle i at modvirke social eksklusion og de forhold, der ligger bag. Selvom en del også har haft dårlige erfaringer i mødet med velfærdssystemet, fortæller mange interviewpersoner om, at de er blevet mødt ligeværdigt og respektfuldt af kvalificerede fagprofessionelle, der har tilbudt netop den støtte, der skabte en bedring i deres liv. Civilsamfundet spiller samtidig en vigtig rolle i forhold til at skabe rum og muligheder for at deltage i sociale aktiviteter og fællesskaber i hverdagen.

■ Social eksklusion kan avle mistillid

At hjælpe mennesker ind i fællesskaberne handler ikke kun om at bedre den enkeltes livssituation – det gør også en forskel for menneskers oplevelser af tillid og dermed for samfundets sammenhængskraft. I interviewene finder vi flere eksempler på, at social eksklusion og oplevelsen af ikke at få den hjælp, man har brug for, kan sætte sig i følelser af mistillid – til både velfærdssystemet, beslutningstagerne og demokratiet.

Hovedresultater: Fællesskabsmålingen 2025 – Veje ind og ud af social eksklusion
VIVE/2025
HR_302983